



O'PKA RAKI

Nasimova Sevinch Nizom qizi

Xodjamova Gulbahor

Toshket davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: ushbu maqolada dunyo miqyosida eng ko'p tarqalgan onkologik kasalliklardan biri bo'lgan o'pka saratonining kelib chiqish sabablari, xavf omillari va klinik belgilari tahlil qilinadi. Maqolada kasallikni barvaqt aniqlashda kompyuter tomografiyasi (KT) va skrining tekshiruvlarining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy tibbiyotda qo'llanilayotgan immunoterapiya va maqsadli (target) terapiya kabi yangi davolash usullarining samaradorligi haqida ma'lumotlar berilgan. Maqola yakunida kasallikning oldini olishda sog'lom turmush tarzi va zararli odatlardan voz kechishning roli ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: o'pka saratoni, metastaz, skrining, kimyoterapiya, immunoterapiya, chekish, profilaktika.

KIRISH

Bugungi kunda o'pka saratoni dunyoda onkologik o'limlar soni bo'yicha 1-o'rinda turadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, har yili jahonda 2,2 million kishida ushbu kasallik aniqlanib, 1,8 million bemor vafot etmoqda. Bu barcha saraton turlari keltirib chiqaradigan o'lim holatlarining qariyb 20 foizini tashkil etadi.

Eng achinarlisi, bemorlarning 50 foizidan ko'prog'i shifokorga kasallik o'tkazib yuborilgan (metastaz) bosqichda murojaat qilmoqda. Vaholanki, xastalik 1-bosqichda aniqlansa, sog'ayish ko'rsatkichi 70 foizdan yuqori bo'lishi mumkin. Kasallik holatlarining 90 foizi bevosita tamaki mahsulotlari bilan bog'liq bo'lsa-

da, ekologik muammolar tufayli chekmaydiganlar orasida ham o'sish kuzatilmoqda.

ASOSIY QISM

O'pka saratoni bugungi kunda tibbiyotning eng katta "qotili" bo'lib qolmoqda. So'nggi xalqaro hisobotlarga ko'ra:

- **Dunyo bo'yicha:** 2026-yilda o'pka saratoni bilan bog'liq o'limlar barcha onkologik o'limlarning **20% dan ortig'ini** tashkil etishi kutilmoqda. Bu ko'rsatkich sut bezi, yo'g'on ichak va prostata saratonidan vafot etganlar sonini qo'shib hisoblagandagidan ham ko'proqdir.

- **O'zbekistonda:** 2025-yil yakunlariga ko'ra, o'sma kasalliklari o'lim sabablari bo'yicha yurak-qon tomir tizimi kasalliklaridan keyin **yuqori o'rinlarda** turadi. Erkaklar orasida o'pka saratoni tarqalishi va o'lim ko'rsatkichi bo'yicha mutlaq yetakchidir.

- **Yosh omili:** Kasallikning o'rtacha aniqlanish yoshi **70 yoshni** tashkil etadi. Bemorlarning faqat **3% dan kamrog'i** 45 yoshgacha bo'lgan shaxslardir.

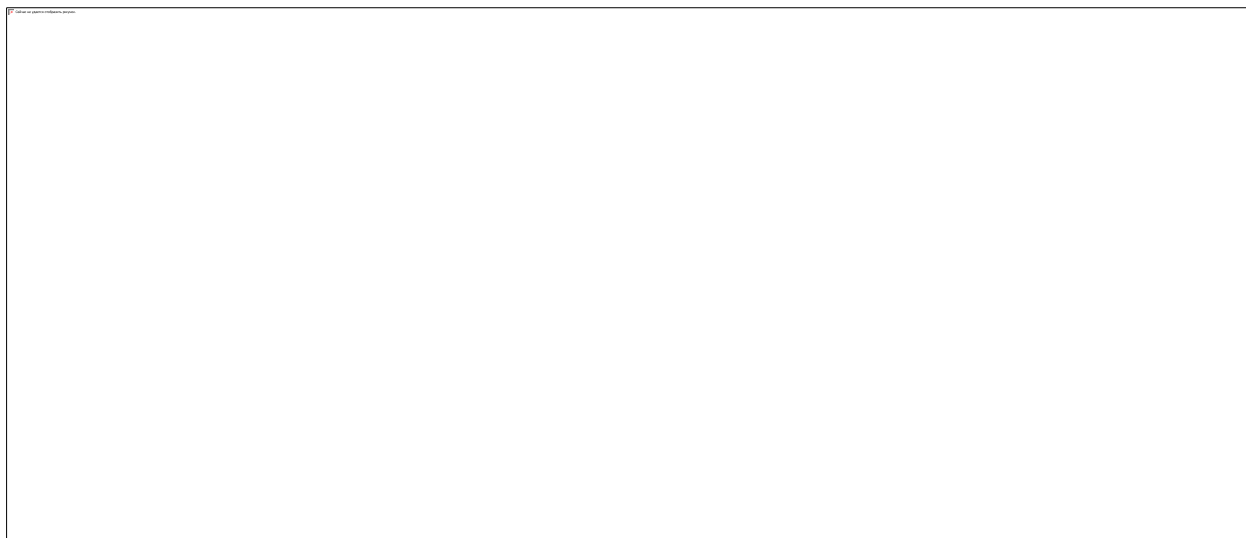
O'pka saratoni hujayralarning mikroskop ostida qanday ko'rinishiga qarab ikki asosiy turga bo'linadi:

- **Kichik hujayrali bo'lmagan o'pka saratoni (KHDAK):** Eng ko'p uchraydigan tur bo'lib, barcha holatlarning **85% ini** tashkil qiladi. U o'z navbatida adenokarsinoma, yassi hujayrali saraton va katta hujayrali saratonga bo'linadi.

- **Kichik hujayrali o'pka saratoni (KHK):** Holatlarning **15% ini** tashkil etadi. Bu tur juda tajovuzkor bo'lib, asosan chekuvchilarda uchraydi va tanaga juda tez tarqaladi (metastaz beradi).



Kasallikning qaysi bosqichda aniqlanishi bemorning hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega (5 yillik yashovchanlik statistikasi):



Asosiy xavf omillari va ularning ulushi

- **Tamaki:** Barcha o'pka saratoni o'limlarining **70-80%** qismi bevosita chekish bilan bog'liq.
- **Passiv chekish:** Chekmaydigan, lekin tutun ichida yashaydigan odamlarda xavf **20-30% ga** yuqori.
- **Hech qachon chekmaganlar:** Qizig'i shundaki, yangi holatlarning qariyb **20%** hech qachon chekmagan insonlarda (ayniqsa ayollarda) aniqlanmoqda. Bunga radon gazi, asbest va havoning o'ta ifloslanishi sabab qilib ko'rsatiladi.

O'pka saratoni bugungi kunda "jimjit epidemiya" deb ataladi. Uning ko'lamini quyidagi chuqurlashtirilgan statistikalar orqali ko'rish mumkin:

- **Omon qolish koeffitsiyenti:** Barcha bosqichlarni hisobga olganda, o'pka saratoniga chalingan bemorlarning faqat **19-22 foizi** 5 yildan ortiq yashaydi. Solishtirish uchun: sut bezi saratonida bu ko'rsatkich **90 foizdan** yuqori.



- **Erta tashxis muammosi:** Afsuski, bemorlarning faqat **16 foizi** kasallik hali o'pka bilan cheklangan (erta) bosqichda aniqlanadi.
- **Iqtisodiy zarar:** Dunyo iqtisodiyoti o'pka saratoni tufayli yo'qotilgan mehnat unumdorligi va davolash xarajatlari sababli har yili qariyb **180 milliard dollar** zarar ko'radi.

Kasallikning kelib chiqish mexanizmi (Etiologiya)

Saraton qanday paydo bo'ladi? Bu jarayon kanserogenez deb ataladi:

1. **DNK shikastlanishi:** Tamaki tutunidagi 70 dan ortiq kanserogenlar (masalan, benzopiren) o'pka hujayralarining DNKsiga bevosita hujum qiladi.
2. **Mutatsiya:** Hujayra bo'linishini nazorat qiluvchi genlar (TP53, EGFR, KRAS) ishdan chiqadi.
3. **Nazoratsiz o'sish:** Hujayralar o'lmaslik xususiyatini oladi va tez sur'atda ko'paya boshlaydi, natijada o'sma hosil bo'ladi.

Xavf omillari: Faqat chekish emas

Maqolada quyidagi kam ma'lum bo'lgan omillarni ham ko'rsatish kerak:

- **Radon gazi (10-15% holatlar):** Tuproqdan ajralib chiqadigan va yerto'la hamda uylarda to'planadigan radioaktiv gaz. Bu chekmaydiganlar orasida o'pka saratonining 1-raqamli sababidir.
- **Kasbiy zarar:** Asbest, margimush (mishyak), xrom va nikel bilan ishlovchi ishchilarda xavf **5-10 baravar** yuqori.
- **Genetika:** Oilasida o'pka saratoni bor odamlarda, hatto chekmagan taqdirda ham, kasallikka chalinish ehtimoli **2 baravar** ortadi.

Simptomlar: Qachon hushyor bo'lish kerak?



Kasallikning ayyorligi shundaki, o‘pkada og‘riq retseptorlari yo‘q. Shuning uchun og‘riq paydo bo‘lganda, odatda kech bo‘ladi. Asosiy belgilar:

- **3 haftadan ortiq davom etuvchi yo‘tal** (eng ko‘p uchraydigan belgi).
- **Qon tuflash** (hatto oz miqdorda bo‘lsa ham).
- **Sababsiz vazn yo‘qotish** (bemor 1-2 oyda 5-10 kg vazn tashlashi mumkin).
- **Ko‘krak qafasidagi og‘riq** (chuqur nafas olganda kuchayadi).
- **Ovoz bo‘g‘ilishi** (o‘sma ovoz boylamlari nervini siqib qo‘yganda).

Diagnostika va Skrining: Oltin standart

Hozirgi kunda oddiy flyuorografiya o‘pka saratonini erta aniqlashda samarali emas.

- **LDCT (Past dozali kompyuter tomografiyasi):** Bu skriningning yagona ishonchli usuli. U o‘lim darajasini **20-24 foizga** kamaytiradi.
- **Biopsiya:** O‘smanni turini aniqlash uchun to‘qima namunasi olinadi. Bu davolash taktikasini belgilaydigan eng muhim qadamdir.

Davolashdagi yangi yondashuvlar

Hozirda faqat kimyoterapiya bilan cheklanib qolinmayapti:

- **Target (maqsadli) terapiya:** Faqat saraton hujayralaridagi mutatsiyaga zarba beradi (sog‘lom hujayralarga zarar yetkazmaydi).
- **Immunoterapiya:** Insonning o‘z immun tizimini saraton hujayralarini tanishga va ularni yo‘q qilishga “o‘rgatadi”. Bu usul hatto IV bosqichdagi bemorlarning hayotini sezilarli darajada uzaytirmoqda.

XULOSA



Xulosa qilib aytganda, o'pka saratoni bugungi kunda nafaqat tibbiy, balki jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy muammo bo'lib qolmoqda. O'lim ko'rsatkichlarining yuqoriligi va kasallikning kech aniqlanishi sog'liqni saqlash tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Statistika tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasallikni erta bosqichda aniqlash va profilaktika choralarini kuchaytirish — o'lim darajasini kamaytirishning yagona samarali yo'lidir.

Zamoniviy tibbiyotda immunoterapiya va target terapiya kabi inqilobiy usullar paydo bo'lgan bo'lsa-da, eng yaxshi "davo" baribir sog'lom turmush tarzi va zararli odatlardan voz kechishdir. O'pka saratoni holatlarining 85-90 foizi tamaki mahsulotlari bilan bog'liqligi bu kasallikning oldini olish mumkin bo'lgan patologiyalar qatoriga kirishini isbotlaydi. Jamiyatda tibbiy madaniyatni oshirish va muntazam skrining tekshiruvlarini ommalashtirish minglab insonlar hayotini saqlab qolish garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST). World Cancer Report 2024: Cancer Research for Cancer Prevention. – Geneva: WHO Press, 2024.
2. Siegel, R. L., Miller, K. D., & Jemal, A. Cancer Statistics, 2025. – CA: A Cancer Journal for Clinicians, 2025.
3. Travis, W. D., et al. The 2021 WHO Classification of Tumors of the Lung, Pleura, Thymus and Heart. – Journal of Thoracic Oncology, 2021.



4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Onkologik xizmatni rivojlantirish bo‘yicha milliy dastur hisoboti (2023-2025). – Toshkent, 2025.
5. Hoffman, P. C., et al. Lung Cancer: Diagnosis and Management. – The Lancet, Vol. 398, 2022.
6. IARC (International Agency for Research on Cancer). Global Cancer Observatory (GLOBOCAN) 2024 Database. – Lyon, France, 2024.
7. Aliev, N. N. O‘zbekistonda onkologik kasalliklar epidemiologiyasi va erta tashxis muammolari. – Toshkent: "Tibbiyot" nashriyoti, 2023.
8. National Comprehensive Cancer Network (NCCN). Clinical Practice Guidelines in Oncology: Non-Small Cell Lung Cancer, Version 3.2024.
9. Brawley, O. W. The Prevention of Cancer: Lung Cancer and Tobacco Control. – Journal of Clinical Oncology, 2023.
10. Smith, R. A., et al. Cancer Screening in the United States, 2024: A Review of Current American Cancer Society Guidelines. – CA Cancer J Clin, 2024.